

SİYER ARAŐTIRMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SİRAH STUDIES

SAD • ISSN 2547-9822 • e-ISSN 2791-6138

Sayı: 12 • Ocak 2022

Issue: 12 • January 2022

Okçular Tepesi'nin Komutanı Abdullah b. Cübeyr

Commander of Archers' Hill: 'Abd Allah b. Dıjubayr

Mehmet Emin Demir*

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi/Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 13 Kasım 2021/Date Received: 13 November 2021

Kabul Tarihi: 12 Aralık 2021/Date Accepted: 12 December 2021

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Emin Demir)

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Ana Bilim Dalı/Res. Assist., Selçuk University, Faculty of Islamic Studies, Department of Siyer-i Nebi and History of Islam, E-mail: m.emindemir@outlook.com, Orcid: 0000-0002-9949-7592.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial License

Öz

Abdullah b. Cübeyr, Evs kabilesine mensup, ensarın önemli isimlerinden birisidir. İslâm'ın Yesrib'de yayılmaya başladığı ilk zamanlarda Müslüman olarak İslâm'ın yayılması için mücadele veren ve bu uğurda büyük riskleri göze almasıyla bilinen bir kimsedir. Her ne kadar İkinci Akabe Biati öncesinde iman etmiş olsa da öncesinde Hz. Peygamber'le görüşmek nasip olmamıştı. Hz. Peygamber'e erişmeye burada muvaffak olup ashâb arasındaki yerini aldı. İkinci Akabe Biati'nde yollarının keşişmesiyle iman ettiği peygamberinin yanından hiç ayrılmayıp onun mücadelesinde önemli vazifeler üstlendi. Bedir Savaşı'na iştirak ederek savaş sonunda Hz. Peygamber'in damadı Ebü'l-Âs'ı esir aldı ve savaş sonrasında Hz. Peygamber'in ricası üzerine fidye almadan onu serbest bıraktı. Uhud Savaşı'nda da kritik bir mevki olan Ayneyn Tepesi'ne yerleştirilen okçuların komutanlığı görevini üstlendi. Hz. Peygamber onlara ne olursa olsun buradan ayrılmamaları gerektiğini söylediğinde bunu ciddiyetle uyguladı. Savaşın ilk başlarında Müslümanların lehine gelişen hadiseleri iyi takip edip heyecana kapılmadı. Yenilmek üzere olan müşrik ordusunun kaçtığını gören maiyetindeki okçuların bazıları savaşın bittiğini zannederek tepeden inmeye başladıklarında o kendi yerini korudu. Fakat arkadaşlarının bir kısmı aynı istikrarı sağlayamadıklarından savaşın başından beri fırsat kollayan Hâlid b. Velid tepedeki okçuların indiğini görünce birliği ile buraya hücum edip Abdullah b. Cübeyr başta olmak üzere birçok okçuyu şehit etti. İşte bu makalede cesur, cömert, yardımsever ve ileri görüşlü olmak gibi birçok güzel vasıfları kendinde barındıran Uhud'un meşhur okçusu Abdullah b. Cübeyr'in hayatı ve faaliyetleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Sahâbe, Abdullah b. Cübeyr, Uhud, Okçular Tepesi

Abstract

'Abd Allah b. Djubayr is one of the important names of the Ansar, a member of the al-Aws Tribe. He was known as a person who fought for the spread of Islam by becoming Muslim in the early days when Islam began to spread in Yathrib and took risks for this regard. Although he had faith before The Second Aqabah Pledge, he had never been able to meet the Prophet. He was able to meet him here and took his place among the Companions. He never left the side of the prophet whom he believed in when their paths crossed during the Second Aqabah Pledge and took on important duties in his struggle. After participating in the Battle of Badr, he took Abu'l Âs prisoner at the end of the war and released him without ransom at the request of the Prophet after the war. He served as the commander of the archers on 'Ayneyn Hill, which was a critical position during the Uhud Battle. When the Prophet told them that they should not leave there no matter what happens, solemnly he fulfilled it. At the beginning of the battle, he was not getting excited by following events that happen in favour of Muslims. The archers, who saw that the army of polytheists who was about to be defeated had fled, began to leave from the hill thinking that the war was over, he retained his place. Because some of archers could not maintain the same stability, Khâlid b. al-Walid, who has been looking for opportunity since the beginning of the war, when he saw the archers on the hill going down, he attacked there with his troop and they killed many archers, especially 'Abd Allah b. Djubayr. In this article, the life, and activities of 'Abdullah b. Djubayr the famous archer of Uhud who has many good qualities, such as being brave, generous, helpful and forward-thinking will be discussed.

Keywords: History of Islam, the Companions, 'Abd Allah b. Djubayr, Uhud, Archers' Hill

Giriş

Sahâbîlerin hayatlarını öğrenmek İslâm tarihinin ilk devresini iyi bir şekilde anlamak için olmazsa olmazlardandır. Zira onlar Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş, onunla mücadele vermiş, beraber sıkıntıları göğüslemişlerdir. Ancak sahâbîlerden bazıları hakkında yüzlerce sayfa bilgi bulunurken bir kısmı hakkındaki bilgiler ise birkaç satırı geçmemektedir. Bunun; ilgili sahâbînin erken denilebilecek bir devrede vefat etmesi, hadis rivayetinin az olması veya hiç hadis rivayetinde bulunmamış olması gibi çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

İslâm'ın Medine devresinin ilk dönemlerinde tarih sahnesine çıkan; ancak hayatı yeteri kadar aydınlatılmayan önemli isimlerden bir tanesi de Abdullah b. Cübeyr'dir. Hâlbuki Uhud Gazvesi'ni anlatan her kitapta Ayneyn Tepesi, okçular ve okçuların başı Abdullah b. Cübeyr'den bahsedilmektedir. Uhud denilince akla ilk gelen isimlerdendir. Bu savaşta aldığı okçuların komutanlığı göreviyle tanınmaktadır. Her ne kadar daha çok bu göreviyle bilinse de Müslüman olduktan sonraki faaliyetleriyle adını İslâm tarihinde önemli bir yere yazdırabilmiştir. O, İkinci Akabe Biatı'ndan önce iman etmiş, bu biatte yer almış, Yesrib'de İslâm'ı yaymak için çalışmış, Bedir'e ve Uhud'a katılmıştır. Ancak bunlar onun hayatının çok az bir devresini kapsamaktadır. Böylesine önemli bir sahâbînin Müslüman olduktan yaklaşık beş yıl sonra vefat etmesi onun hakkındaki bilgilerin az olmasına yol açmıştır.

Erken vefatı sebebiyle hayatı yeteri kadar bilinmeyen Abdullah b. Cübeyr hakkında ansiklopedi maddesi^[1] haricinde bir çalışma yapılmamıştır. Bu durum, hakkında bilgi azlığı ile izah edilse de tarih alanında yapılacak daha derinlikli ve detaylı incelemeyle hayatının yeniden gözden geçirilmesinde fayda vardır. Üstelik son birkaç asırdır değişen tarih anlayışıyla rivayetlerin çağın merak ettiği sorularla değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Örneğin onun okçuların reisi seçilmesi tesadüfi bir tercih olmayıp muhtemelen onun daha önce kendisini bu alanda ispat etmesiyle ilişkilidir. O hâlde onun daha önce neleri başardığı tespit edilerek bunlar arasında bir bağ kurulabilir. Dolayısıyla bu makalede temel kaynaklardaki bilgiler derlenerek Abdullah b. Cübeyr'in hayatı bütüncül bir şekilde anlaşılmasına çalışılacaktır.

A. İsmi, Nesebi, Künyesi ve Ailesi

Abdullah b. Cübeyr, Evs kabilesine mensuptur. Nesebi; Abdullah b. Cübeyr b. Nu'mân b. Ümeyye b. Berk ya da Burek b. İmrüülkays b. Sa'lebe b.

[1] Mustafa Fayda, "Abdullah b. Cübeyr", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/93.

Amr b. Avf'tır.^[2] Abdullah isminin ona doğduğu zaman mı verildiği ya da Müslüman olunca mı bu adı aldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İslâm'dan önce bu ismin kullanıldığı göz önüne alındığında onun adının Müslüman olmadan önce de Abdullah olabileceği akla gelmektedir. Abdullah b. Cübeyr'in isim değiştirme olayının kaynaklara yansımamış olması da bunu pekiştirmektedir. Kaynaklarda Abdullah'ın babası Cübeyr b. Nu'mân hakkında rivayetlere pek rastlanmaz. Annesinin ise Benî Abdüddâr'dan^[3] veya Benî Abdullah b. Gatafân'dan^[4] olduğu söylenmekle birlikte ismi hakkında bilgi verilmemiştir. Arap âdetlerine göre künyeleme geleneğinden nasibini alan Abdullah Ebü'l-Münzir olarak künyelense de^[5] çocuğu olup olmadığının teyidi zordur. Zira onun evlilik yaptığına ve çocuğu olup olmadığına dair bilgilere vâkıf değiliz. O yaptığı bir davranıştan dolayı bu lakaba layık görülebileceği gibi evlenmiş ve Münzir adında bir çocuğa sahip olmuş olabilir. Lakin onun soyu devam etmemiştir.^[6]

Abdullah b. Cübeyr'in Havvât ve Mut'im dışında kardeşi olup olmadığı bilinmemektedir. Kardeşi Mut'im b. Cübeyr'in yaşlı ve zayıf bir kişi olduğu rivayet edilir. Öyle ki ramazan orucunun ilk farz kılındığı zamanlarda uyuduktan sonra yiyip içmek ve bu sürede zıfafa haram olduğu dönemlerde yaşadığı hadise bunu doğrular. Nitekim böyle bir zamanda Mut'im akşam iftar yapmadan uyuya kalmış ve dolayısıyla iftar yapamadan ertesi günün orucunu tutmaya başlamıştı. Bu durum yaşlı ve zayıf bir kişi olduğundan dolayı ona ağır gelmiş olmalı ki; bu sırada kazdığı hendeğin içerisinde bayılmış, Resûlullah da onun bu durumuna üzülmüş ve ona acımıştı. Bu olaydan sonra ismi zikredilmeyen bir genç de dayanamayıp eşiyle ilişkiye girince Bakara Suresi 187. âyet nazil oldu. Bu âyetle beraber ramazanda oruç tutulan süre dışında zıfaf ve uyuduktan sonra orucun başlaması kaldırılmış oldu.^[7] Ancak Mut'im

[2] İbnü'l-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr (ö. 204/819), *Nesebü Mead ve Yemenü'l-kebir*, thk. Nâcî Hasan (Beyrüt: Mektebetü'l-Nahdati'l-Arab, 1408/1988), 1/373. Ayrıca bk. Hakan Temir, *Nesep Atlası*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2021), s. 131. Bazı kaynaklarda Burek ile İmruülkays'ın aynı kişiler olduğu da söylenir. Bk. Ebü Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410), 3/362.

[3] Ebü'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu Sıbt İbnü'l-Cevzi, *Mir'âtu'z-zaman fi tevârîhi'l-a'yân*, thk. Muhammed Berekât ve đđr. (Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1434), 3/285.

[4] İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 3/362.

[5] Ahmed b. Yahya b. Câbir Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd ez-Zerkelî, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417), 1/241.

[6] Ebü Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî İbn Kuteybe, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme, 1992), 327.

[7] Ebü'l-Hasen Ali b. İbrahim el-Kummî, *Tefsîrü'l-Kummî*, (Kum: Müessesetü Dâri'l-Kitâb, 1303), 1/66; Ebü Ali el-Fadl b. el-Hasen Tabersî, *Mecmau'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Murtazâ, 1427/2006), 2/18. Bu âyetin nüzul sebebi olarak farklı rivayetler de verilmektedir. Buna göre eşi ile ilişkiye girenin Hz. Ömer olduğu, ensardan ismi verilmeyen bir kişinin

ismiyle geçen bu rivayeti sadece Şii eserler vermektedir. Ehli Sünnet alimleri arasında bu âyeti açıklarken isim zikreden müellif bulunmamaktadır. Bu da Mut'im isimli bir kişinin varlığı hakkında şüphe uyandırmaktadır. Ayrıca Mut'im b. Cübeyr isminde bir kişinin nesep kitaplarında yer almaması bu şüpheyi daha da artırmaktadır.

Havvât b. Cübeyr, Abdullah'ın ana-baba bir kardeşi idi. Abdullah, Havvât'tan yaşça büyüktür.^[8] Havvât, ayağı kırıldığı için Bedir Savaşı'na katılamamış; ancak Hz. Peygamber ona ganimetten pay ayırmıştır. Uhud Gazvesi'ne katılmış, Hendek Gazvesi'nde yer almıştır. Onun hakkında aktarılan şu olay oldukça ilgi çekicidir: Havvât b. Cübeyr bir yolculuk esnasında kılık değiştirerek kadınların arasına girmişti, Resûlullah kendisini fark edip yanına çağırınca utancından ve korkusundan ona kaybolan devesini aradığını söylemişti. Hz. Peygamber, Havvât'ı gördüğü her defasında "kaybolan devenden ne haber" diyerek olayı hatırlatıp ona takılırdı. Bu sözlerden utanan Havvât bir defasında "Müslüman olduğumdan itibaren o deve bir daha kaybolmadı" deyince Hz. Peygamber ona "Allah sana rahmetiyle muamele etsin!" diye duada bulunmuştu.^[9]

B. Müslüman Oluşu

Müslüman olmadan önceki hayatına dair elimizde bilgi bulunmayan Abdullah b. Cübeyr ilk defa İkinci Akabe Biati'nda karşımıza çıkmaktadır. Elimizde nasıl Müslüman olduğuna dair bir rivayet mevcut olmasa da I. Akabe Biati'ndan sonra Yesrib'e muallim-davetçi olarak gönderilen Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla ya da onunla Yesrib'de İslâm'ı anlatmaya çalışan Müslümanlar aracılığıyla Müslüman olmuştur. Müslüman olduktan sonra İkinci Akabe Biati esnasında Hz. Peygamber'e biat etmek için burada hazır bulunmuş ve Resulullah'a biat eden 75 Müslüman'dan bir tanesi olarak zikredilmiştir.^[10]

de uyuyakaldığı için yemek yiyemeden oruca başladığı bunun üzerine ilgili âyetin nazil olduğu belirtilmektedir. Bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki (Dârü Hicr, 1422), 3/233-240. Ehli Sünnet alimleri bu olayı anlatırken isim zikretmezken Şii müfessir ve muhaddislerin isim zikrederek olayı nakletmesi dikkat çekmektedir.

[8] Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, 1/241.

[9] Havvât b. Cübeyr hakkında bk. Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî İbn Abdilber, *el-İstîâb fî ma'rîfeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1412), 2/455-457; Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 2/291-293; Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecîdes-Selefî (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 4/203; M. Yaşar Kandemir, "Havvât b. Cübeyr", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/546.

[10] Ebû Abdullah Muhammed b. İshak el-Mekki Fâkihî, *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehri ve hadîsîhi* (Beyrut: Dârü Hadar, 1414), 4/217; Ebû Bekr Ahmed eş-Şeybânî İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, thk. Bâsım Faysal Ahmed el-Cevâbire (Riyad: Dârü'r-Râye, ts.), 3/399; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî İbn Abdilber, *ed-Dürer fî ihtisârî'l-megâzî ve's-siyer*, thk. Şevki Dayf, (Kahire: Dârü'l-Ma'ârif, ts.), 72.

Hatta o, arkadaşlarıyla birlikte iman ettikleri hâlde hiç görmedikleri Hz. Peygamber’le buluşup görüşmek istemiş ve o sırada Abbâs b. Abdülmutilib’in evinde bulunan Resûlullah’la görüşmek için geldiklerinde Abbâs onlara “Şüphesiz, sizinle kavminizden size muhalif olanlar var. Bu yüzden siz, hacılar ayrılıncaya ve bizle siz buluşuncaya kadar bu işinizi gizleyin” diyerek böyle bir şeyin mümkün olmadığını söyleyince onların biattan önce Hz. Peygamber’i görme imkânları olmamıştır.^[11] Abdullah b. Cübeyr’in de içinde bulunduğu bu grubun Resûlullah’ı görme arzusunu anlatan bu rivayet Hz. Peygamber’i görmeden iman eden Yesribli Müslümanların onu ne kadar merak ettiklerini ve onu görmek için ne kadar iştiyak duyduklarını gösteren önemli bir rivayettir.

Abdullah b. Cübeyr, Müslüman olduktan sonra Yesrib’de İslâm’ı insanlar arasında yaymak için çaba göstermiştir. Bununla ilgili rivayette Abdullah b. Cübeyr’in Sehl b. Huneyf ile Medine’de insanların tahtadan yapılmış putlarını kırarak bu tahta parçalarını Müslümanlara yakmaları için dağıttıkları söylenmiştir.^[12] Bu da onun Müslüman olmasından hemen sonra putları kırarak onların kendilerini bile koruyamadıkları fikrini yerleştirmek ve bu yeni dini yaymak için aldığı riski^[13] ve gösterdiği çabayı gözler önüne sermektedir. Bu anlamda Abdullah b. Cübeyr’i, Yesrib’i Hz. Peygamber’in hicreti için hazırlayan önemli isimlerden bir tanesi olarak zikretmek gerekmektedir.

C. Hicretten Sonraki Yaşantısı

İkinci Akabe Biatı’ndan sonra Mekkeli Müslümanlar Medine’ye hicret etmeye başladılar. Mekkeli Müslümanların büyük çoğunluğu hicret ettiği zaman Hz. Peygamber’e de hicret etme emri verilmişti. Resûlullah da Hz. Ebû Bekir ile Medine’ye hicret etti. Buraya geldikten sonra Hz. Peygamber’in yaptığı önemli toplumsal faaliyetlerden bir tanesi Mekkeli Müslümanlar ile Medineli Müslümanları kardeşleştirme (muâhât) idi. Muâhâtın ne zaman olduğu, kaç kişinin birbiriyle kardeş kılındığı ihtilaflıdır. Kaynaklarımızda Abdullah b. Cübeyr’in Husayn b. Hâris ile kardeş ilan edildiği kaydedilmiştir.

[11] İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 4/4.

[12] Hz. Ali’nin Külsüm b. Hidm’in evinde konakladığı sırada gecenin bir vaktinde bir adamın bir kadının evine gelip kapıyı çaldığı ve eve girip çıktığını gördü. Ertesi gün bu durumu kadına sorduğunda kadın Hz. Ali’ye “Ey Allah’ın kulu! Ben Müslüman dul bir kadının. Bana gelen kişi ise Sehl b. Huneyf’tir. O kavmini dolaşiyor ve putları varsa onları kırıp yemek pişirirken yakmam için bana getiriyor.” dedi. Abdullah b. Cübeyr ile Sehl b. Huneyf tahtadan putları kırarak Müslümanlara yakacak olarak kullanmaları için veriyorlardı. Belâzürî, *Ensâbu’l-eşrâf*, 1/265.

[13] En ufak olayların bile kabile savaşlarına dönüşebildiği bu coğrafyada; insanların ilah olarak gördükleri nesnenin bir başkası tarafından parçalanıp yakıldığıının öğrenilmesi büyük facialara yol açılabileceğini öngörmek çok da zor değildir.

Husayn'ın, Râfi b. Ancede ile de kardeş ilan edildiği rivayet edilmektedir. Abdullah b. Cübeyr ile kardeş ilan edildiği ise İbn İshak'tan rivayet edilmektedir.^[14] Husayn'ın, kaynaklarımızda geçen oğlunun adının Abdullah olması, ismin yaygın ve Hz. Peygamber'in en çok sevdiği isimlerden olmasının yanı sıra çocuğuna bu ismi Abdullah b. Cübeyr'den dolayı vermiş olabileceğini düşündürmektedir. Husayn, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'i Mekke'ye getiren Muttalib'in torunudur. Kardeşleri Ubeyde ve Tufeyl ile İslâm'ın ilk dönemlerinde Müslüman olmuştur. Mekke'de Müslümanlara karşı yapılan işkencelere göğüs germiştir. Medine'ye hicret başlayınca kardeşleri ile hicret etmiştir. Abdullah b. Cübeyr de Husayn gibi cesur, dirayetli bir kişiliğe sahipti, nitekim Bedir, Uhud ve diğer bütün gazvelerde Hz. Peygamber'in yanında bulunmuştur.^[15]

Abdullah b. Cübeyr hakkında bu devrede bir başka rivayet de Âli-İmrân Suresi'nin 28. âyetinin sebab-i nüzulü hakkında nakledilmektedir. Buna göre Yahudilerden Haccâc b. Amr, İbn Ebül-Hukayk ile Kays b. Zeyd ensardan bir grup kimse ile onları dinlerinden çevirmek üzere dostluk yapıyorlardı. Rifâa b. Münzir, Abdullah b. Cübeyr ve Said b. Hayseme Yahudilerle dostluk yapan bu Müslümanlara, “Şu Yahudilerden uzak durun, onlarla birlikte olmaktan da sakının. Çünkü onlar sizi dininiz konusunda fitneye düşürmek ve sizi dininizden döndürmek istiyorlar” dedilerse de onlar bunu kabul etmediler. Allah Teâlâ bu Müslümanlar hakkında, “Müminler müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmesin. Kim bunu yaparsa artık Allah'la olan bağı koparmış demektir. Ancak onlardan gelebilecek bir tehlikeden korunmanız başkadır. Allah kendisi hakkında sizi uyarıyor. Sonunda dönüş Allah'adır.”^[16] âyetini inzal etti.^[17] Bu olay zikredilen isimlerle Abdullah b. Cübeyr'in basiretini gözler önüne sermektedir. Ayrıca onun düşüncesinin vahiy ile desteklenmiş olması Abdullah'ın kıymet ve değerini daha da artırmış olmalıdır. Bu yönüyle, birçok olayda vahiyden önce vahye muvafık görüşler bildiren Hz. Ömer'i akla getirmektedir.

1. Bedir Savaşı'nda Yer Alması

Mekkelilerin büyük bir kervanının Suriye taraflarından Mekke'ye doğru geldiğini haber alan Hz. Peygamber kervana yetişmek için yola çıkmış ancak

[14] İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/39; Belâzürî, *Ensâbu'l-Esrâf*, 9/390; İbn Abdülber, *ed-Dürer fi İhtisârî'l-megâzi ve's-Siyer*, 91.

[15] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 38-39.

[16] Âli İmrân 2/28

[17] Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 5/316; Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Nisâbüri Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, thk. İsam b. Abdilmuhsin el-Humeydân (Dârü'l-İslâh, 1412), 102, 104; Ebü Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl fi tefsîri'l-Kur'ân* (Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420), 1/427.

kervanı ellerinden kaçırmıştı. Bununla birlikte kervanı korumak üzere Mekkeli müşriklerin yola çıktığını haber alınca ashabıyla istişare etmiş hem muhacir hem de ensarın -özellikle ensarın- onayını alınca bu birlikle savaşmak üzere yoluna devam etmişti.^[18]

Savaş sonucunda Mekkeli müşrikler büyük bir hezimete uğramışlardı, verdikleri 70 kayıp arasında şehrin önde gelenleri de vardı. Bir o kadar da esir verdiler. Esirlere ne yapılacağı konusu tartışmaya açıldı, yapılan istişareler sonucunda esirlerin öldürülmeyip ya da köleleştirilmeyip fidye karşılığı ailesine geri verilmesine karar verildi. Bu esirlerden bir tanesi de Hz. Peygamber'in damadı, Hz. Zeyneb'in kocası Ebü'l-Âs'tı. Bedir'e müşriklerin safında katılmış ve Abdullah b. Cübeyr tarafından esir alınmıştı. Ebü'l-Âs'ın fidesini eşi Zeyneb göndermişti. Bu fidye Hz. Zeyneb'in gerdanlığı idi. Hz. Peygamber bu gerdanlığı görünce duygulandı çünkü bunu Zeyneb'e evlenirken annesi Hz. Hatice hediye etmişti. Hz. Peygamber, onu esir tutanlara "İsterseniz onu salıverin ve fidesini de geri verin, ne dersiniz?" deyince kabul edip Ebü'l-Âs'ı serbest bıraktılar ve gerdanlığı da ona geri verdiler. Ancak Hz. Peygamber Ebü'l-Âs'tan ayrıca hicret etmesi için Hz. Zeyneb'i serbest bırakmasını şart koşmuş, Ebü'l-Âs da bunu kabul etmişti.^[19] O, bu esirliğini şu sözlerle anlatır: "Ben ensardan bir grupla birlikteydim. Allah onların hayrını versin. Akşam yemek yediğimizde kendileri hurma yiyorlar, bana da ekmeği veriyorlardı. Ekmek onlarda azdı. Fakat hurma onların azığıydı. Hatta onlardan birinin eline bir parça ekmeğ düştüğünde bana uzatıyorlardı."^[20] Bu sözlerde Ebü'l-Âs'ı esir eden Abdullah b. Cübeyr'in ve arkadaşlarının cömertliği gözler önüne serilmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir başka husus da Abdullah b. Cübeyr'in Mekkelilerce tanınmıyor olmasıdır. Zira Ebü'l-Âs, isim zikretmeden yaşadıklarını anlatmıştır.

D. Uhud Savaşı ve Şehit Oluşu

Bedir'de ağır bir yenilgi alıp önde gelen liderlerinin çoğunu kaybeden müşrikler Müslümanlardan intikam almak için Ebü Süfyan'ın kurtardığı kervan mallarının kârını sermaye edip yeniden savaş hazırlığına başladılar. Müşriklerin intikam ateşini harlayan bir başka sebep de Medine'den sürülen Kaynukaoğulları'ndan dolayı Müslümanlara kin besleyen Yahudiler idi. Müşrikler hazırlıklarını tamamlayınca Bedir'den yaklaşık bir yıl sonra Medine'ye

[18] Ebü Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Eslemî el-Vâkıdı, *el-Meğâzi*, thk. Marsden Jones. (Beirut: Dârü'l-İlmî, 1409), 1/19; 1/48-49; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/10.

[19] Vâkıdı, *el-Meğâzi*, 1/131; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/25-26; Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülük*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahîm (Mısır: Dârü'l-Ma'ârif, 1387), 11/499.

[20] Vâkıdı, *el-Meğâzi*, 1/119.

saldırmak üzere yola çıktılar. Hz. Peygamber bu durumu haber alınca ashâbıyla Medine'de kalıp savunma savaşı mı yoksa Medine'den çıkıp meydan savaşı mı yapmak konusunda istişare etti. Hz. Peygamber savunma savaşı yapma arzusundaydı fakat Müslümanların çoğunluğu meydan savaşı yapmaktan yana olunca istişare sonucunda müşrikleri Medine dışında karşılamaya karar verdi.^[21]

Hz. Peygamber müşrikleri karşılamak için yola çıktı, yolda münafıkların kışkırtmasıyla yaklaşık üç yüz kişilik bir grup ordudan ayrılarak Medine'ye döndü. Müslüman ordusu yaklaşık 700 kişi kalmıştı. Yoluna devam eden Hz. Peygamber, savaşmak için uygun bir yerde durdu; ordusunun arkasını Uhud Dağı'na dayadı, önüne de Medine'yi aldı. Ancak ordunun sol tarafında^[22] Ayneyn adlı bir tepe yer alıyordu.^[23] Bu tepe müşriklerin, Müslümanların arkalarından dolaşıp onları iki ateş arasında bırakmak için uygun bir yükseklikteydi. Bu tepenin önemini bilen Hz. Peygamber ordusundan elli kişilik bir okçu birimini buraya konuşlandırdı. Bu birliğin başına da Abdullah b. Cübeyr'i tayin etti,^[24] yanında da Sa'd b. Mâlik bulunuyordu.^[25] Bu sırada Abdullah b. Cübeyr beyaz elbise giyinmişti.^[26] Ardından Hz. Peygamber ona "Atlıları bizden uzak tut, arkamızdan gelmesinler. Savaş aleyhimize de olsa lehimize de olsa yerinde sabit dur!" dedi,^[27] sonra genel olarak okçulara ordu yense de yenilse de yerlerinden ayrılmamaları gerektiğini belirterek uyarıda bulundu ve "Siz burada kaldığınız sürece biz kazanmış olacağız"

[21] Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/199-201; 1/208-214; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/28-29. Muhammed Hamîdullah - Casim Avcı, "Uhud Gazvesi", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/54-55.

[22] Bu tepenin ordunun arkasında kaldığı, güneşin Müslümanların arkasından müşriklerin ise yüzlerine vurduğu da söylenmiştir, ancak Vakıdî tepenin ordunun solunda kaldığının daha doğru olduğunu söyler. Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/220. Ayneyn Tepesi'nin ordunun solunda ancak kısmen de arkasında yer aldığı, Ayneyn Tepesi'nin öneminin böylece ortaya çıkacağı yapılan çağdaş bir araştırmada ifade edilmiştir. Bk. Fatih Erkoçoğlu, "Tarih-Mekan İlişkisi: Uhud Savaşı'nın Mekanı Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 / 1 (Haziran 2011): 335.

[23] Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/220; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/30. Adını eteğinde iki su kaynağından aldığı varsayılan bu tepe Medine'ye 5 km mesafede, Uhud Dağı'nın yakınında yer almaktaydı. Uhud Savaşı'nda buraya okçular yerleştirildiğinden dolayı bu tepeye "Okçular Tepesi" de denilmeye başladı. (Ahmet Önkal, "Ayneyn", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/270.)

[24] Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/219; Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişam el-Himyeri İbn Hişam, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Mısır: Mektebetü'l-Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1375), 2/65. Bu tepeye tayin edilen komutanın Sa'd b. Ebû Vakkâs olduğu da söylenmiştir ancak doğru olan tayin edilenin Abdullah b. Cübeyr olduğudur. Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/219-220.

[25] Ebû Amr Halîfe b. Hayyât, *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziya Umerî (Riyad: Dâru Taybe, 1405), 67.

[26] Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî İbn İshâk, *es-Sîre (Kitâbü's-siyer ve'l-meğâzî)*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1398), 326; Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd Tayâlîsî, *Müsnedü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 2/95; Taberî, *Târîh*, 2/507.

[27] Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ*, thk. Aziz Bey v.dğr. (Beyrut: el-Mektebetü's-Sekâfiye, 1417), 1/2221.

dedi.^[28] Abdullah'ın okçular tepesinde komutan tayin edilmesi onun ok atma becerisi yanı sıra dirayeti, sebatı ve kararlığı gibi güzel özellikleri de etkili olmuştur. Burada dikkat çekilecek bir başka husus da Hz. Peygamber'in bu tepeye muhâcirlerden değil de ensardan bir kişiyi tayin etmesidir. Ensar, Bedir'le gazve ve seriyyelerde görev almaya başlamıştı. Abdullah b. Cübeyr de ensardan bir gazvede üst düzey askerî görev almış ilk kimselerden birisidir.

Resûlullah'ın Uhud Gazvesi'nde Abdullah b. Cübeyr komutasında 50 okçuyu konuşlandırdığı Ayneyn (Okçular) Tepesi (Mağlûs, *Siyer Atlası*, 2014, 245)

Bir süre sonra Mekke ordusu geldi ve Müslümanların önüne ordugâhını kurdular. Mübarezeden sonra iki ordu arasında savaş başladı. Uhud Savaşı'nın ilk kısmı Bedir Savaşı'ndaki gibi Müslümanların lehine ilerliyordu. Hâlid b. Velîd ve İkrime b. Ebû Cehil'in başını çektiği Mekke ordusunun süvari birliği Müslüman ordusunun arkasına sarkarak onları arada bırakmak istemiş ancak Hz. Peygamber'in Ayneyn Tepesi'ne yerleştirdiği okçular sayesinde buna imkân bulamamışlardı. Planlarını da buna göre yapan müşriklerin süvari birliğinden yoksun kalmaları savaşı iyice aleyhlerine çevirmişti. Savaşın bu safhası Mekke ordusu için büyük bir bozgundu, Müslüman askerlerden bazıları Mekke ordusunun karargâhına kadar gelmişler, burada orduya destek ve cesaret vermek için gelen kadınların arasına kadar ilerlemişlerdi. Müşrikler kaçmaya başladılar ve arkalarında ne varsa bırakıp canlarını kurtarmaya uğraştılar. Geride bıraktıkları malları bazı Müslüman askerler ganimet olarak almaya başladı.^[29]

Ayneyn Tepesi'ndeki okçular müşrik ordusunun kaçmaya başladığını ve bazı askerlerin ganimet topladığını gördüklerinde okçulardan bir kısmı; “Niçin burada bir şey yapmadan duruyoruz? Allah düşmanları hezimete

[28] Taberî, *Târîh*, 2/509; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6/99, 219; Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/229.

[29] Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/229; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/31-32.

uğrattı, kardeşleriniz müşriklerin karargâhına giriyor ve ganimet topluyor. Siz de kardeşlerinizle ganimeti toplayın.” dediler. Okçulardan bir kısmı da onlara Hz. Peygamber'in uyarısını hatırlatarak onları bu davranışlarından vazgeçirmeye çalıştılar. Ancak diğerleri “Resûlullah bunu kastetmedi, Allah müşrikleri zelil kıldı, onları hezimete uğrattı. Karargâha gidelim ve ganimeti toplayalım” diyerek ganimeti toplamak için tepeyi terk etmeye başladılar. Onların tepeden inmeye başladığını gören Abdullah b. Cübeyr askerlerine Hz. Peygamber'in yaptığı uyarıları hatırlatarak onları tepeyi terk etmekten vazgeçirmeye çalıştı.^[30] Bu konuda ona Hâris b. Enes de yardımcı oldu.^[31] Ancak okçular Hz. Peygamber'in bu sözleriyle tepeyi savaş boyunca terk etmemelerini kastettiğini, savaşın artık bittiğini söyleyerek tepeyi bir bir terk etmeye başladılar. Elli kişilik okçu birliğinden geriye iki elin parmağını geçmeyecek sayıda^[32] kişi kaldı.^[33] Okçuların büyük çoğunluğunun Abdullah b. Cübeyr'in emirlerini dinlememiş olması onun liderliğinde bir zaaf olabileceği ihtimalini akla getirebilir. Ancak savaşın bittiğini zannederek ganimet toplamak için tepeyi terk etmeye başlayan bu grubu durdurmak kolay olmasa gerektir. Nitekim sadece Abdullah b. Cübeyr'i değil kendilerine Hz. Peygamber'in uyarısı hatırlatan diğer arkadaşlarını da dinlememişlerdi.

Okçuların büyük kısmının yerlerinden ayrılmasıyla Uhud Savaşı'nın ikinci safhası başlamış oldu. Müslüman askerleri Ayneyn Tepesi'nden dolaşarak arkalarından kuşatmak isteyen ancak okçulardan dolayı buna fırsat bulamayan Hâlid b. Velîd, İkrime b. Ebû Cehil ve süvariler Ayneyn Tepesi'ndeki az sayıdaki okçuyu öldürmek için tepeye çıktı. Az sayıda kalan okçular, onlar yaklaşıp kadar önce okla ve mızrakla uzaklaştırmaya çalıştılar, sonra askerler yaklaşıncaya da kılıçlarıyla savaştılar. Okçular tepesinin komutanı Abdullah b. Cübeyr, az sayıdaki okçu ile şehit edildi. O, öldürülünceye kadar süvari birliğini tepeden uzaklaştırmaya çalıştı.^[34] Onu şehit edenin İkrime b. Ebû Cehil olduğu rivayet edilmektedir.^[35] Müşrikler onu öldürmekle kalmamışlar aynı zamanda ona mûsle de yapmışlardı.^[36] Ona mûsle yapılması

[30] Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/229-230; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/32.

[31] Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/317-320.

[32] Geriye kalan okçu sayısı hakkında ihtilaf mevcuttur. Bu sayının 8, 12 olduğu ya da sayının on kişiyi geçmediği söylenmiştir.

[33] Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/229-230; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/32.

[34] Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/232, 284.

[35] Vakıdî, *el-Meğâzî*, 1/301-302; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1-330; Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyerü a'lâmi'n-nübela*, nşr. Şuayb el-Arnaûd, (Beyrut: Mûsesetü'r-Risâle, 1405/1985), 2/331.

[36] Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî târihi'l-mulûk ve'l-ümem*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ - Mustafâ Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412), 3/188.

o gün müşrikleri ne kadar zor bir duruma düşürdüğünü de göstermektedir. Zira onu öldürmekle yüreklere soğumayan müşrikler ölümünden sonra da ondan intikam almak için onun naaşına bu çirkin davranışta bulunmuşlardı. Uhud'da msle yapılan kişilerin önemli isimler olduğu ve müşriklere büyük zararı dokunmuş kişiler olduğu göz önüne alındığında, Abdullah b. Cübeyr'in bedenine yapılan bu çirkin davranışın onları büyük sıkıntıya sokması onlara büyük zararlar vermiş olması ile izah edilebilir. Okularını şehit eden süvariler Ayneyn Tepesi'nden dolaşarak Müslümanları arkadan kuşattı. Süvari birliğinin geldiğini gören müşrik ordusunun kaçan askerleri de geri dönünce Müslümanlar iki ateş arasında kaldı, başlangıçta lehlerine olan savaş artık aleyhlerine dönmüş oldu.^[37]

Abdullah b. Cübeyr'in kardeşi Havvât, o gün Ayneyn Tepesi'nde yaşananları ve sonrasını şöyle anlatmaktadır: "Müşrikler saldırıya geçip Okçular Tepesi'ne çıktılar, tepe Müslümanlardan arınmıştı. Sadece Abdullah b. Cübeyr, on kadar arkadaşıyla orada kalmıştı. Onlar Ayneyn Tepesi'nin başındaydılar. Hâlid b. Velid ve İkrime b. Eb Cehil atlarla görününce Abdullah b. Cübeyr arkadaşlarına, 'Müşriklerin geçememesi için mevzilere yayılın.' dedi. Abdullah b. Cübeyr ve arkadaşları düşmanın yüzüne karşı dizilip yüzlerini güneşe çevirdiler. Onlar bir süre savaştılar. Nihayet komutanları Abdullah b. Cübeyr ldrld. Diğerleri de yaralanmışlardı. Abdullah yere düşünce onu soyarak çok kötü şekilde msle yaptılar. Mzraklar karnına saplanmış, göbeğinden belinin altına ve kaşığına kadar yırtmıştı. Bağırsakları buradan dışarı çıkmıştı. Müslümanlar tekrar saldırdıklarında, bu hldeyken yanından geçmiştim. Uhud'da hiç kimsenin gülmediği bir yerde güldüm; hiç kimsenin uyuklamadığı yerde uyukladım ve hiç kimsenin cimrilik yapmadığı yerde cimrilik yaptım. Kendisine, 'Onlar nedir?' diye sorulunca. şöyle dedi: Abdullah b. Cübeyr'in (cenazesini) taşımıştım. Ben onun pazılarından tutmuş, Eb Hanne de ayaklarından tutmuştu. Yarasını da sarığımla bağlamıştım. Biz onu taşırken, müşrikler bir taraftaydı. Yarasına bağladığım sarığım ld ve cenazenin bağırsakları dışarı ıktı, Arkadaşım korkmaya başladı; arkasına bakıp arkada düşman olduğunu zannetti. Ben de gülmeye başladım..."^[38]

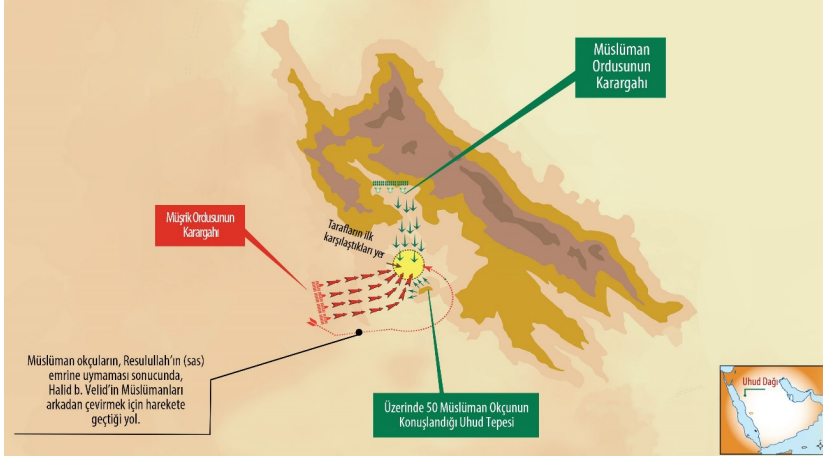
Uhud Savaşı'ndan sonra bir kabre iki şehit koyulduğu için Abdullah b. Cübeyr ile Œneys b. Katde bir kabre defnedilmiştir.^[39] Œneys b. Katde de Abdullah b. Cübeyr gibi Evs Kabilesi'ne mensuptur. Bedir'e katılmış ve Uhud'da

[37] Vkd, *el-Meğâzî*, 1/232-233; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/32.

[38] Vkd, *el-Meğâzî*, 1/284; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/188.

[39] Eb İşhak İbrahim b. İşhak el-Bağddi İbrahim el-Harbi, *Kitâbü'l-menâsik ve emkinu turuki'l-hac*, thk. Hamed el-Csir (Riyad: Dârü'l-Yemâme, 1969), 416.

şehit olmuştur.^[40] Aynı kabre defnedilmelerinde ikisinin de Evs Kabilesi'ne mensup olması etkili olmuştur, ayrıca Abdullah ve Üneys'in beraber defnedilmeleri aralarında bir dostluk bağı olabileceğini de akla getirmektedir.

Uhud Gazvesi Krokisi (Mağlus, Siyer Atlası, 2014, 243)

1. Uhud Savaşı'ndan Sonra İnen Âyetlerde Abdullah b. Cübeyr

Kur'ân-ı Kerim'de Uhud Savaşı'ndan sonra inen birçok âyet bulunmaktadır. Bu âyetlerde genel olarak Müslümanlara uyarılar yapılmakta, savaş öncesi ve savaş esnasında yaptıkları yanlışlar ve kusurlarından dersler çıkarmaları istenmektedir. Bu âyetlerden ikisinde Abdullah b. Cübeyr ve onun yanında kalan diğer okçuların övüldüğü rivayet edilmektedir.

“Hiçbir kimse Allah'ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez. Kim dünya nimetini isterse ondan kendisine veririz; kim âhiret nimetini isterse ona da ondan veririz; ve şükredenleri ödüllendireceğiz.”^[41] âyetinde ve “Andolsun ki Allah size verdiği sözü yerine getirdi. Hatırlayın ki O'nun izniyle kâfirleri öldürüyordunuz, ama Allah size istediğiniz zaferi gösterdikten sonra gevşediniz, emre itaat hususunda birbirinizle tartıştınız ve emre aykırı hareket ettiniz; içinizden kimi dünyayı istiyordu, kiminiz de âhireti istiyordunuz; derken Allah denemek için onların karşısında sizi bozguna uğrattı. Sonunda yine de sizi bağışladı. Allah, müminlere karşı lütüfkârdır.”^[42] “kim ahiret hayatını isterse” ve “kiminiz de âhireti istiyordunuz” kısmını müfessirler

[40] İbn Sa'd, *Tabakât*, 3/353-354; İbn Abdülber, *el-İstiâb*, 1/113; Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed İzzüddîn İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvid - Âdil Ahmed Abdülmevcüd, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994), 1/305; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/285-286.

[41] Âli İmrân 3/145.

[42] Âli İmrân 3/152.

açıklarken bunun Abdullah b. Cübeyr ve onunla Ayneyn'de sebat edenlere işaret edildiğini ifade etmişlerdir.^[43]

Sonuç

Yesrib'de İslâm'ın seslerinin duyulmaya başlamasıyla birlikte ilk iman edenlerden sayabileceğimiz Abdullah b. Cübeyr, erken denilebilecek bir devrede vefat etmesine rağmen önemli işlerde adını duyurmuş bir sahâbîdir. Daha çok Okçular Tepesi'nde kendisine verilen görev ile anılmıştır ancak ona Hz. Peygamber tarafından verilen bu görevin tesadüfen verilmediği bilakis özel olarak onun seçildiği Uhud'dan önceki hayatının satır araları okunduğu zaman anlaşılmıştır. Savaş esnasındaki dirayeti ve çabası da bunu desteklemektedir.

Abdullah b. Cübeyr; cesur, gayretli, inandığı değerler uğruna her şeyi göze alan bir kişiydi. Onun bu özellikleri; Yesrib'de tahtadan yapılmış putları kırmasında, Bedir Savaşı'nda ve Uhud Savaşı'nda açıkça görülmektedir. O yardımsever ve cömertti, Bedir'de esir ettiği Ebü'l-Âs'ın esirlik günlerine dair söylediği sözlerden anlaşılmaktadır. Aynı zamanda basiret ve feraset sahibiydi. Nitekim amaçları Müslümanları dinleri konusunda fitneye düşürmek olan Yahudilerin asıl niyetlerini anlayarak bu konuda Müslüman arkadaşlarına uyarıda bulunmuş, sonrasında da Âl-i İmrân Sûresi'nin 28. âyeti nazil olmuş ve Kur'ân-ı Kerîm onun bu konu hakkındaki düşüncelerini doğrulamıştır. Onun bütün bu nitelikleri Uhud'da Ayneyn Tepesi'ne komutan olarak atanmasında etkili olmuştur.

Böyle bir kişiliğe sahip olmasının ve önemli işlere imza atmasının yanında hakkındaki bilgiler oldukça azdır. Ailesi hakkında babasının sadece adı, annesinin ise kabilesi bilinmektedir ki bunda da ihtilaf söz konusudur. Kardeşi Havvât b. Cübeyr hakkında ise pek çok bilgi bulunmaktadır. Mut'im adında bir kardeşinden bahsedilse de böyle bir kişinin varlığı net olarak bilinmemektedir. Abdullah b. Cübeyr'in evli ve çocuğu olup olmadığına dair kaynaklarımızda bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak onun soyunun devam etmediği söylenmiştir.

[43] Ebü'l-Hasen el-Belhî Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmud Sehâte (Beyrut, 1423), 1/305; Ebü İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-Beyân*, thk. Heyet (Cidde, 1436), 1/184, 220; 8/220; 9/313, 331; Ebü Bekr Muhammed b. İbrahim en-Nisâbü'rî İbnü'l-Münzir, *el-İknâ*, thk. Abdullah b. Abdülaziz el-Cibrîn, 1408, 2/460; Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali en-Nisâbü'rî Vâhidî, *et-Tefsîru'l-basîl*, 1430, 76; Begavî, *Meâlimü't-tenzil fî tefsîri'l-Kur'ân*, 1/519.

Kaynakça

- Begavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ. *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*. 5 Cilt. Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420.
- Belâzûrî, Ahmed b. Yahya b. Câbir. *Ensâbü'l-esrâf*. thk. Süheyl Zekkâr - Riyâd ez-Zerkelî. 13 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1417.
- Erkoçoğlu, Fatih. "Tarih-Mekan İlişkisi: Uhud Savaşı'nın Mekanı Üzerine Bazı Mülaha-zalar". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 / 1 (Haziran 2011): 319-350.
- Fâkihî, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak el-Mekkî. *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehri ve hadîsihi*. 6 Cilt. Beyrut: Dârü Hadar, 1414.
- Fayda Mustafa. "Abdullah b. Cübeyr". *DİA*. 1/93. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr. *Târîhu Halîfe b. Hayyât*. thk. Ekrem Ziya Umerî. Riyad: Dârü Taybe, 2. Baskı, 1405.
- Hamîdullah, Muhammed - Avcı, Casim. "Uhud Gazvesi". *DİA*. 42/54-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî. *ed-Dürer fî ihtisâri'l-Megâzi ve's-Siyer*. thk. Şevki Dayf. Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî el-Kurtubî. *el-İstiâb fî Ma'rîfeti'l-Ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1412.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed eş-Şeybânî. *el-Âhâd ve'l-mesânî*. thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire. 6 Cilt. Riyad: Dârü'r-Râye, ts.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Ali Muhammed Muavviz. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hu-lefâ*. thk. Azîz Bey ve dğr.. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü's-Sekâfiyye, 3. Baskı, 1417.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Hişâm el-Himyerî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 2 Cilt. Mısır: Mektebetü'l-Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 2. Baskı, 1375.
- İbn İshâk, Ebû Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muttalibî. *es-Sîre (Kitâbü's-Siyer ve'l-Megâzi)*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1398.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî. *el-Maârif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme, 2. Baskı, 1992.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mulûk ve'l-Umem*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ - Mustafâ Abdülkâdir Atâ. 19 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412.
- İbnü'l-Esîr İzzüddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Üsdü'l-gâbe fî ma'rîfeti's-sahâbe*. 8 Cilt. thk. Ali Muhammed Muavvid - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994.
- İbnü'l-Kelbî, Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr (ö. 204/819). *Nesebü Mead ve Yemenü'l-kebir*, thk. Nâcî Hasan. Beyrût: Mektebetü'l-Nahdati'l-Arab, 1408/1988.
- İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim en-Nîsâbü'rî. *el-İknâ*. thk. Abdullah b. Abdülaziz el-Cibrîn. 2 Cilt, 1408.

- İbrahîm el-Harbî, Ebû İşhak İbrahîm b. İşhak el-Bağdâdî. *Kitâbu'l-menâsik ve emâkinu turuki'l-Hac*. thk. Hamed el-Câsir. Riyad: Dârü'l-Yemâme, 1969.
- Kandemir, M. Yaşar. "Havvât b. Cübeyr". *DİA*. 16/546. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kummî, Ebû'l-Hasen Ali b. İbrahîm. *Tefsîru'l-Kummî*. 1. Cildi. Kum: Müessesetü Dâri'l-Kitâb, 1303.
- Mağlus, Sami b. Abdullah. *Siyer Atlası*. çev. Abdullah Karakaş. thk. ve notlandırma Muhammed Emin Yıldırım. İstanbul: Siyer Yayınları, 5. Baskı 2014.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebû'l-Hasen el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmud Sehâte. 5 Cilt. Beyrut, 1423.
- Önkal, Ahmet. "Ayneyn". *DİA*. 4/270. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Sa'lebî, Ebû İşhak Ahmed b. Muhammed b. İbrahîm. *el-Keşf ve'l-Beyân*. thk. Heyet. Cidde, 1436.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu. *Mir'âtu'z-Zamân fî Tevârihi'l-A'yân*. thk. Muhammed Berekât ve đđr.. 23 Cilt. Dimeşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1434.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebir*. thk. Hamdî b. Abdülmecîdes-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Baskı, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Dârü Hicr, 1422.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mülûk*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahîm. 11 Cilt. Mısır: Dârü'l-Meârif, 2. Baskı, 1387.
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen. *Mecmau'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dârü'l-Murazâ, 1427/2006.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd. *Müsnedü Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî. 4 Cilt. Mısır: Dârü Hicr, 1419.
- Temir, Hakan. *Nesep Atlası*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2021.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed b. Alî en-Nisâbüri. *Esbâbü'n-Nüzûl*. Dârü'l-İslâh, 1412.
- Vâhidî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed b. Alî en-Nisâbüri. thk. İşâm b. Abdülmuhsin el-Humeydân. *et-Tefsîru'l-Basît*, 1430.
- Vakidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakid el-Eslemî. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-İlmî, 3. Baskı, 1409.
- Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *Siyerü A'lâmi'n-nübelâ*. nşr. Şuayb el-Arnaûd. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

